

הרב יהושע פרידמן

מקום מזבח העולה בעזרה

א. פתיחה

ב. מקום הקטרת הקרבנות בחנוכת בית ראשון

ג. הקטרת קרבנות על רצפת העזרה

ד. קשיים בשיטת ר' יוסי

ה. קדושתה של רצפת העזרה

ו. שלמה קידש את רצפת העזרה לדורות

ז. הלכה כר' יהודה - רצפת העזרה שלפני בית ה' קדושה בקדושת מזבח

ח. דעת הרמב"ם

ט. מקום מזבח העולה בעזרה

י. סיכום

א. פתיחה

נושא חידוש עבודת הקרבנות בימינו, מעורר דיונים רבים ושאלות הלכתיות לא מעטות בנושאים רבים, כגון: כשרותם של הכהנים בני ימינו לעבודה; זיהוי התכלת, הארגמן ותולעת השני הנצרכים לשם הכנת בגדי הכהונה; אפשרות העבודה בהיותנו טמאי מתיים, ועוד. הנושא שנדון בו במאמר זה, ושנידון על ידי גדולי ישראל הוא זיהוי מקום המזבח.

במסכת זבחים מובא דיון באשר לדרך שלפיה ידעו בוני בית שני היכן מקומו של מזבח העולה בעזרה:

בשלמא בית (=היכל) מנכרא צורתו, אלא מזבח מנא ידעי (=מקומו)? אמר רבי אלעזר ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו. ור' יצחק נפחא אמר אפרו של יצחק ראו שמונח באותו מקום. ור' שמואל בר נחמני אמר מכל הבית כולו הריחו ריח קטרת, משם הריחו ריח אברים. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח, ואחד שהעיד להם על מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית. במתניתא תנא ר'

אליעזר בן יעקב אומר שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח, ועל מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית ואחד שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית (סב ע"א).

מהמסופר בגמרא עולה, שבוני הבית השני בנו את ההיכל במקומו לאחר חשיפת יסודותיו (רש"י ד"ה שניכרים צורתו). מה שאין כן לגבי זיהוי מקום המזבח, שלא ניכרו יסודותיו. בוני הבית זיהו את מקום המזבח בדרך אחרת, ועליה נחלקו אמוראים, וכדלעיל.

יש מהאחרונים (הרא"ה קוק¹ ועוד) שהסיקו מדברים אלו, שלמזבח יש מקום מיוחד בעזרה, שבו ורק בו יש לבנות את המזבח. לדעתם, כדי לבנות את המזבח, מוטל עלינו למצוא את המקום הזה, דבר המעכב את בניין המזבח. יש לציין שלפי הבנתם, גודלו של מקום זה כגודלו של המזבח, כך שזיהוי המקום חייב להיות מדויק עד מאוד.

בדרך כלל, האוחזים בדעה זו סוברים, שכדי לזהות את מקום המזבח יש צורך בנבואה או לפחות ברוח הקודש הנדרשים כדי להגיע לדיוק מרבי בזיהוי.²

להלן יתבאר, שאמנם בוני הבית השני בנו את מזבח העולה במקום שבו היה המזבח בבית ראשון, בתוספת ארבע אמות למערב וארבע אמות לדרום (מידות פ"ג מ"א), אך גם לו לא יכלו לעשות זאת, ומקום זה היה נסתר מהם, לא היה בכך כדי למנוע את בניין המזבח. זאת מפני שכל שטח רצפת העזרה אשר לפני בית ה' (מזרחית להיכל) קדוש בקדושת מזבח, וניתן לבנות את המזבח בכל המקום המקודש לכך.

במאמר זה תתבארה בעזרת ה' השאלות הבאות: מתי קודשה רצפת העזרה אשר לפני בית ה' (מזרחית להיכל), באיזו קדושה התקדשה הרצפה, האם הקידוש היה לדורות, ומה ההשלכות הנובעות מפעולה זו לימינו.

ב. מקום הקטרת הקרבנות בחנוכת בית ראשון

בספר מלכים ישנו תיאור ארוך ומפורט על אשר אירע בחנוכת בית ראשון. אחד הדברים המיוחדים שהיה ביום זה, הוא מספר הקרבנות שהוקרבו באותו יום במקדש - למעלה

---

1 משפט כהן סי' צא, צב

2 הרא"ה קוק שם, חידושי הגר"ז לבכורות יז ע"ב, ועוד.

ממאה ארבעים ושניים אלף קרבנות,³ ככתוב (מל"א ח', סג): "וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זִבְחַ הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר זָבַח לַה' בְּקֶרַע עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלְף וְצֵאן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלְף וַיַּחֲנֹכוּ אֶת בַּיִת הַהַמֶּלֶךְ וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

בהמשך נאמר: "בַּיּוֹם הַהוּא קִדַּשׁ הַמֶּלֶךְ אֶת תּוֹךְ הַחֲצַר אֲשֶׁר לִפְנֵי בַיִת הַה' כִּי עָשָׂה שָׁם אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי מִזְבַּח הַנְּחֻשֶׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' קָטָן מֵהַכִּיל אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים". ונחלקו ר' יהודה ור' יוסי (זבחים נט ע"א) בפירוש הפסוק: ר' יהודה סובר כי "דברים ככתבן", כלומר, פשט הפסוק מלמד ששלמה המלך קידש ביום זה את רצפת העזרה אשר לפני בית ה', והקריב גם על הרצפה עולות, מנחות, ושלמים. שלמה נאלץ לעשות זאת, מאחר ומזבח הנחושת - מזבח האבנים שבנה שלמה בעזרה, שנקרא מזבח נחושת כי החליף את מזבח הנחושת שבנה משה⁴ - היה קטן מדי, ולא הספיק להכיל את מספר הקרבנות שהובאו באותו היום למקדש.

ר' יוסי חולק על ר' יהודה, ומפרש את הפסוק שלא כפשוטו: מזבח הנחושת המוזכר בפסוק, שהיה קטן מהכיל את הקרבנות באותו יום, אינו מזבח האבנים שבנה שלמה המלך, שהיה בגודל כ' על כ' אמה ויכול להכיל מספר קרבנות שכזה. המזבח שמדובר בו הוא מזבח הנחושת שעשה משה, שהיה בגודל חמש על חמש אמה, ושנפסל באותו יום לעבודה במקדש מפאת גודלו.

ר' יוסי מוכיח שמזבח האבנים שעשה שלמה היה מספיק גדול בכדי להכיל את מספר הקרבנות שהובאו באותו יום למקדש, מהמזבח שהיה בגבעון שעליו היה מקטיר שלמה המלך אלף קרבנות ביום אחד, ככתוב (מל"א ג', ד): "אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא", ומזבח זה היה מזבח הנחושת שעשה משה, שמקום מערכתו היה אמה על אמה⁵. ואם כן, אם על מערכה שגודלה אמה על אמה ניתן להקטיר אלף בהמות ביום אחד, על מזבח (האבנים שעשה שלמה) שמקום מערכתו כ' על כ' אמה, ניתן להקטיר ארבע מאות אלף קרבנות ביום אחד, מספר קרבנות שלא הגיעו אליו באותו היום.

---

3 באותו יום הוקטרו למעלה ממאה ארבעים ושניים אלף קרבנות, שכן, הפסוק אומר שמספר זה היו רק קרבנות השלמים, אך בנוסף עליהם הוקטרו גם עולות ומנחות, כשאיננו יודעים בדיוק את מספרם.

4 כך מסבירים הפרשנים על הפסוק, וכן הוא בגמרא זבחים ס ע"א.

5 ראה זבחים סב ע"א

לפיכך סובר ר' יוסי, ש'תוך החצר' שקידש שלמה המלך באותו יום היה מקום המזבח בעזרה, ושאת כל הקרבנות הקטירו באותו יום על מזבח האבנים שעשה שלמה, לאחר שזה הכיל את מספר הקרבנות. רצפת העזרה אשר לפני בית ה' לא קודשה לדעתו מעולם, ולא הוקטרו עליה קרבנות, כיוון שמעולם לא התעורר שום צורך בכך, כאמור לעיל.

ג. הקטרת קרבנות על רצפת העזרה

במכילתא דרשב"י נאמר:

מנין לא יכולתה להקטיר על גבי המזבח הקטר על גבי אדמה? תלמוד לומר "מזבח אדמה תעשה לי". ר' יוסי אומר הרי הוא אומר "ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל" (מל"א ח', סד), וכי מיכן אנו למדין שהוא קטן והלא כבר נאמר "אלף עולות יעלה שלמה על המזבח ההוא" (מל"א ג', ד), כשאתה בא לחשבון אמות ולמנין עולות הרי הוא גדול מזה. אם כן למה נאמר קטן? נפסל כאדם שאומר כהן קטן הוא. ר' יהודה אומר מזבח שעשה שלמה קטן היה ודאי ומקטיר בעזרה היה שכל העזרה כשרה להקטיר חלבים (כ', מה).

מדברי המכילתא משתמע, שישנו דין בסיסי שגם ר' יוסי מודה לו, שמותר להקטיר קרבנות על רצפת העזרה. אלא שהיתר זה אינו מספיק כמו שהוא, ויש צורך שרצפת העזרה תתקדש לשם כך.

בספר הכוזרי מבואר,⁶ שדין זה התחדש באותו יום על ידי שלמה המלך, וייתכן שדרשת המכילתא על הפסוק "מזבח אדמה תעשה לי" נאמרה על ידי שלמה עצמו.

נמצא אפוא, שגם ר' יוסי סובר שמותר לקדש את רצפת העזרה ולהקטיר עליה קרבנות,⁷ אלא שלדעתו דבר זה לא נעשה מעולם, ואין הרצפה קדושה לשם כך היום.

כיום חסרים אנו את האמצעים הדרושים בכדי לקדש מקום כלשהו בעזרה,⁸ ומחלוקתם של ר' יהודה ור' יוסי נוגעת ישירות לשאלת הגדרת קדושת העזרה אשר לפני

6 מאמר ג סעיף לט.

7 כך רואים אנו גם מפירושו של רש"י לקושיית הגמרא על ר' יהודה: "שפיר קאמר ר' יוסי", כלומר, ר' יוסי לכאורה צודק שכן הוא הוכיח שלא ייתכן לומר שמזבח האבנים שעשה שלמה היה קטן. וכותב שם רש"י: "שפיר קאמר ר' יוסי - ולמה לי לקדושי רצפה". כלומר, בנסיבות שהיו שם, שמזבח האבנים שעשה שלמה הספיק לצורכי העבודה, לא היה צורך לקדש את הרצפה, ולכן היא לא קודשה. ומכאן, שאם כן יש צורך בכך - גם ר' יוסי יודה שמותר לקדשה בקדושת מזבח.

בית ה', והאם יכולים אנו להקטיר עליה כיום קרבנות. אך לכשיהיו בידינו כל הדברים הנדרשים בכדי לקדש את רצפת העזרה בכדי להקטיר עליה קרבנות, אין חולק שמותר יהיה לעשות זאת, וכדברי המכילתא לעיל, המתירה זאת במפורש.

ד. קשיים בשיטת ר' יוסי

פירושו של ר' יוסי לפסוק, שמזבח הנחושת שנפסל אותו יום במקדש היה מזבח הנחושת שעשה משה מעורר קושי, שכן, בפסוק מקביל בדה"ב ז', ז נאמר: "וַיִּקְדָּשׁ שְׁלֹמֹה אֶת תוֹךְ הַחֹצֵר... כִּי מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה לֹא יָכוֹל לְהַכִּיל אֶת הָעֵלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת הַחֶלְבִּים", ואם כן מפורש בפסוק, שהמזבח שהיה קטן הוא מזבח האבנים שעשה שלמה שהיה כ' על כ' אמה, וכדברי ר' יהודה, ולא מזבח הנחושת שעשה משה, כדברי ר' יוסי.

השיטה מקובצת (זבחים נט ע"ב אות יד) כותב שכוונת הפסוק בדברי הימים (שם) לומר: "כי מזבח הנחושת של משה, שעשה שלמה תחתיו מזבח אחר, קטן מהכיל". כלומר, אין כוונת הפסוק לומר שהמזבח שעשה שלמה היה קטן, אלא כוונת הפסוק לומר שהמזבח שעשה משה היה קטן, ושלמה עשה תחתיו מזבח אבנים גדול.

דברי השיטה מקובצת קשים להבנה, שכן בכתוב נאמר במפורש שאת מזבח הנחושת עשה שלמה ולא משה (**חק נתן** זבחים ס ע"א). **הרד"ק** בפירושו לפסוק במלכים א (ח', סד) כותב על דברי ר' יוסי: "ואלה דברים של תימה הם".

בהקשר זה ראוי להעיר, שכל מפרשי הנביא שנקטו עמדה במחלוקת תנאים זו, ולא הסתפקו בציון העובדה שיש מחלוקת כיצד לפרש פסוק זה, נקטו כפירושו של ר' יהודה. כך כתבו **ר"י אברבנאל**, **המלבי"ם**, ו**הרלב"ג** (מל"א ח', סד). כן כתב **רס"ג** בפירושו לפרשת שמיני (ויקרא ט', כד) ו**הכוזרי** (מאמר ג סעיף לט) כאמור לעיל. אין ולו פרשן אחד שפירש פסוק זה כדעת ר' יוסי.

---

8 במסכת שבועות פ"ב מ"א מובאים שישה דברים הנצרכים בכדי לקדש את העזרה: מלך, נביא, סנהדרין, אורים ותומים, שירי מנחה ושיר. נחלקו אמוראים בגמרא (שבועות יד ע"א) האם כל ששת הדברים האלו נצרכים או שאפשר להסתפק גם באחד מהם. **הרמב"ם** פוסק (הלכות בית הבחירה פ"ו הלכות יא-יב) שאכן יש צורך בששת הדברים הללו ואין להסתפק בפחות מכך.

ה. קדושתה של רצפת העזרה

יש לברר, לאיזה עניין בדיוק התקדשה רצפת העזרה לדעת ר' יהודה.

במסכת פסחים (סה ע"א) מובאת ברייתא ובה נאמר: "ר' יהודה אומר כוס היה ממלא מדם התערובות ושופכו על גבי מזבח, שאם ישפך דמו של אחת מהן נמצא זה מכשירו".

כלומר, כאשר מקריבים הכוהנים את פסחיהם של ישראל ב"ד בניסן, יש צורך לדעת ר' יהודה, לעשות כמין 'גיבוי' לדם הפסחים – לקחת דם מכל הפסחים, ליתנו במזרק, ולשפכו לבסוף על המזבח. זאת מחשש שמא דם אחד הפסחים או יותר יישפך על הרצפה לפני שישפכוהו על המזבח.

על פי דברים אלו, אומר רבא (זבחים ס ע"א): "מודה ר' יהודה בדמים". כלומר, לא ייתכן שר' יהודה סובר שרצפת העזרה התקדשה ביום חנוכת המקדש בקדושת דמים, כי אחרת לא היה צורך לעשות 'גיבוי' לדם הפסחים, שכן גם אם ישפך דם פסחים על הרצפה – זו קדושה כאמור בקדושת דמים, ושפיכת הדם על הרצפה כמוה כשפיכתו על המזבח.

ועל כן סובר רבא, ששלמה קידש את רצפת העזרה רק לשם הקטרת קרבנות בלבד, ולא לשם זריקת דמים עליה, וזאת הסיבה שבעטיה אומר ר' יהודה שדם פסחים שנשפך על רצפת העזרה פסול, ויש לגבותו. כך אכן היה ביום חנוכת המקדש, אז הקטירו קרבנות על רצפת העזרה, אך דמם נזרק על גבי המזבח.

כן כותב רש"י (שם ד"ה מודה ר' יהודה) בהסבירו את דברי רבא: "מודה ר' יהודה בדמים - דאע"ג דאמר ר' יהודה כל העזרה מקודשת הני מילי להקטיר חלבים, אבל לזריקת דמים לא".

אולם, הגמרא (זבחים ס ע"א) בהמשך הסוגיה דוחה את דברי רבא בטענה, שמא החיסרון בשפיכת דם פסחים על הרצפה אינו קשור לקדושתה של רצפת העזרה אלא לכך שצריך שפיכה של הדם מכוח האדם - הפעלת כוח מכוונת, ולא כזו שאירעה באונס כתוצאה מנפילה וכדומה.

רבא משיב, שאם זו הסיבה ששפיכת דם על הרצפה לא מכשירתו, אזי עדיין אפשר לאסוף דם שנשפך על הרצפה ולשפכו מכוח האדם על הרצפה, ומדוע צריך לעשות 'גיבוי' לדם כדי לזרקו דווקא על המזבח?

הגמרא דוחה את דבריו בטענה נוספת: "ודלמא משום דבעינן מצוה מן המובחר". כלומר, הסיבה שר' יהודה סובר שדם שנשפך על הרצפה פסול, ויש צורך לעשות 'גיבוי' לדם וכו', אינה מפני שרצפת העזרה אינה קדושה בקדושת דמים, שכן גם כשהרצפה התקדשה לדמים, עדיין 'מצווה מן המובחר' לזרוק את דם הקרבנות על המזבח דווקא ולא על הרצפה.

רבא שותק ואינו משיב לטענה זו.

דברי הגמרא בשלב זה יכולים להתפרש בשני אופנים:

א. אמנם הגמרא דחתה את ראייתו של רבא, ואין יסוד לומר שרצפת העזרה התקדשה רק לשם הקטרה ולא לזריקת דמים. אך בכל זאת לגמרא אין דעה באשר לקדושתה של רצפת העזרה - האם היא קודשה גם לדמים או רק לשם הקטרה.

ב. הגמרא דחתה את ראייתו של רבא, ואין יסוד לומר שרצפת העזרה התקדשה רק לשם הקטרה ולא לזריקת דמים. לפיכך סוברת הגמרא, שרצפת העזרה כן התקדשה בקדושת דמים. רבא שותק ולא השיב לטענה נגדו, מה שמעיד שקיבל את דחיית הגמרא וחזר בו מדעתו, וגם הוא מסכים שלדעת ר' יהודה שלמה קידש את רצפת העזרה בקדושת דמים.

להלן יתבאר שדעתה של הגמרא כאפשרות השנייה, וכדלהלן:

במסכת זבחים (נט ע"א) מובאים דברי רב: "מזבח שנפגם כל הקדשים שנשחטו שם פסולין". כלומר, פגימתו של מזבח העולה פוסלת בהמות שנשחטו כבר לקרבן, זאת, מאחר ודמם נדחה מזריקה על המזבח (אין אפשרות לזרוקו על המזבח הפגום).

הגמרא (שם) מתקשה, שכן רב גם אומר כי "מזבח (=הקטורת) שנעקר - מקטירין קטורת במקומו", ומדוע כשמזבח העולה נפסל חסרונו מעכב את העבודה, ואילו כשמזבח הקטורת חסר אין בכך כלום, ומותר להקטיר את הקטורת במקומו?

הגמרא מתרצת: "כדאמר רבא: מודה ר' יהודה בדמים, הכא נמי מודה רב בדמים". התוספות⁹ והשיטה מקובצת¹⁰ מסבירים, שישנו חילוק עקרוני בין עבודת ההקטרה לבין עבודות הדמים - שחיטה וזריקת הדם. עבודת ההקטרה אינה צריכה להיעשות על מזבח

---

9 סא ע"א ד"ה מאי.

10 מנחות ה ע"ב אות ח.

בדווקא, ואילו דם הקרבנות צריך להיזרק דווקא על מזבח. לפיכך, ניתן להקטיר קטורת בהעדר מזבח הקטורת. לדעתם, ניתן גם להקטיר אברי קרבנות בהעדר מזבח העולה. לעומת זאת, אם מזבח העולה נפגם – לא ניתן לזרוק עליו דם קרבנות, ולכן הקודשים שנשחטו נדחים ונפסלים.¹¹

לאור דבריהם, וכן הוא פשט הגמרא, הגמרא מתרצת את הסתירה שיש כביכול בדברי רב בהסבירה, שרב סובר שישנו חילוק עקרוני בין הקטרה לעבודות הדם. ואמנם הקטרה אינה דורשת מזבח, וניתן להקטיר קטורת גם בהעדרו של מזבח הקטורת; אולם 'רב מודה בדמים', ולפיכך כשמזבח העולה נפגם ולא ניתן לזרוק עליו דם – הקודשים שנשחטו נפסלים.

נמצא, שהמושג 'מודה בדמים' מתפרש על ידי הגמרא כחילוק בין עבודת ההקטרה לעבודות הדם, ולא ככזה הבא לומר שהעזרה מקודשת להקטרה ולא לדמים.

והנה, הגמרא משווה במפורש את דברי רב לדברי רבא, שכמו שרבא אמר 'מודה ר' יהודה בדמים' כך רב מודה בדמים, ובכך מגלה לנו הגמרא ש'מודה ר' יהודה בדמים' מתפרש לדעתה כאפשרות השנייה - רבא חזר בו מדבריו על כך שרצפת העזרה לא התקדשה בקדושת דמים, ולדעתו הרצפה קדושה גם לדמים, אלא, שקדושה זו לא מועילה כדי לזרוק עליה את דם הקרבנות, שכן את הדם – שלא כהקטרה – יש לזרוק דווקא על מזבח ולא על הרצפה.

וכך אכן מפרש רש"י (זבחים נט ע"א): "דברים ככתבן - שקדש (=שלמה) את הרצפה כולה לשם מזבח",¹² כלומר, קידוש רצפת העזרה היה גם להקטרה, וגם לדמים, קדושה

---

11 מאידך, לדעת הפירוש המיוחס לרשב"א (מנחות ה ע"ב ד"ה ולא נהירא), ההבדל בין הקטרת הקטורת האפשרית בהעדר מזבח, לפגימת מזבח העולה הפוסלת את הקרבנות שנשחטו אינה חילוק בין עבודת ההקטרה לעבודות הדמים, אלא, חילוק דינים שיש בין מזבח הקטורת למזבח העולה.

יש להעיר, שלפי המיוחס לרשב"א, ההשוואה שבתירוץ הגמרא בין דברי רבא 'מודה ר' יהודה בדמים' לדעת רב 'מודה רב בדמים' אינה דומה כל כך, שכן לפי המיוחס לרשב"א רב מודה ב'מזבח הדמים', דהיינו במזבח העולה שמקריבים עליו דמים, בעוד שר' יהודה מודה רק בעבודות הדם, כגון זריקה שיכולה להיעשות רק על גבי המזבח, ואילו הקטרת איברים יכולה להיעשות לדעתו גם על הרצפה.

12 וכן הוא ברש"י ס ע"א ד"ה בשלמא לר' יהודה.

השווה לזו שמתחת המזבח עצמו. אלא, שקדושה בלבד אינה מספיקה כדי שיהיה אפשר לזרוק דם על הרצפה, ורש"י (שם ד"ה מודה ר' יהודה בדמים) כותב במפורש במסקנת הסוגיה, ש'מודה ר' יהודה בדמים' פירושו "דבעינן מזבח". זאת בניגוד להקטרה שיכולה להיעשות על הרצפה.

גם **תוספות** כותבים,¹³ שפשוט שר' יהודה מודה בדמים, שכן, לרצפה חסרים קרן ויסוד כדי שיהיה אפשר לזרוק עליה דם. ומכאן, שחילקו בין הקטרה לדמים, ולא בין קידוש הרצפה להקטרה ולא לדמים. אלא שתוספות כתבו זאת עוד בשלב שבו רבא מבין שר' יהודה סובר שרצפת העזרה התקדשה להקטרה ולא לדמים, וקשה, כיצד הם כותבים דבר הנוגד את פשט הגמרא. ונראה, שתוספות ודאי יודעים שבשלב זה רבא סובר שרצפת העזרה לא התקדשה לדמים, אך הם מפרשים את דברי ר' יהודה לפי מסקנת הגמרא ולא לפי ההוה אמינא שלה.

יש להוסיף, שהגמרא במסקנתה סוברת, שלא רק שמצווה מן המובחר לזרוק דם על המזבח, אלא שזו חובה גמורה, ואין הרצפה עצמה מוכשרת לכך. ואם כן, רואים, שהגמרא מכריעה שאת ה'גיבוי' לדם הפסחים יש לעשות כי דם הקרבנות חייב להיזרק על המזבח, ולא כי רצפת העזרה אינה מקודשת לכך.

החזון אי"ש¹⁴ סובר שרצפת העזרה התקדשה רק לשם הקטרה ולא לשם דמים. הוא כותב זאת כ'מסיח לפי תומו' כשדן בשאלה אחרת, ללא נימוק מדוע הוא סובר כך. לעיל ביררנו שמסקנת הגמרא אינה כזו.

לעומתו סוברים ר' **עקיבא יוסף שלזינגר**¹⁵ והרא"ה **קוק**,¹⁶ שקדושת העזרה אשר לפני בית ה' התקדשה בקדושת מזבח, קדושה הכוללת הקטרה ודמים כאחד. גם הם כותבים זאת כדבר פשוט ללא הסבר כלשהו לדבר. אלא, שהרא"ה **קוק** סובר ששלמה קידש את רצפת העזרה לשעה ולא לדורות, כך שזו אינה מקודשת היום בקדושה זו. להלן נדון בדבריו.

---

13 זבחים ס ע"א ד"ה מודה ר' יהודה.

14 זבחים נט ע"א ד"ה כדאמר רבא.

15 **משנתו של ר' עקיבא** סימן יח.

16 **משפט כהן** סימן צב.

ו. שלמה קידש את רצפת העזרה לדורות

כאמור סובר הרב קוק, ששלמה קידש את רצפת העזרה אשר לפני בית ה' בקדושת מזבח, אלא שקידוש זה היה לשעה ולא לדורות. הסיבה שמביאה אותו לחשוב כך, היא הבנתו בסוגיה בזבחים סב ע"א, שהובאה לעיל. מדברי הסוגיה שם הבין, שמקומו של המזבח מעכב, ולכן הוכרחו בוני בית שני לזהות את מקום המזבח באמצעות נבואה או לפחות רוח הקודש.

דברים אלו מעוררים תמיהה, שכן מדברי הגמרא עולה במפורש, **שרבא מבין בדעת ר' יהודה ששלמה קידש את רצפת העזרה לדורות ולא לשעה**, וכדלהלן:

א. לולא הבין רבא, שרצפת העזרה קודשה לדורות, לא היה מדייק (בהו"א) מדברי ר' יהודה בברייתא בפסחים, שרצפת העזרה לא התקדשה בקדושת דמים. רק הבנה שלפיה הרצפה קודשה לדורות מחייבת לומר שהרצפה לא התקדשה לדמים. זאת משום שאם הרצפה אינה קדושה כעת, ברור שהדם שנשפך על הרצפה אינו כלום ויש 'לגבותו', ומדוע לומר שהרצפה אינה קדושה בקדושת דמים?

ב. ר' שמעון סובר (זבחים פ"א מ"ד), שאין דין מחשבה שלא לשמה בשעה שהכוהן הולך והדם בידו. ר' שמעון בן לקיש (זבחים יד ע"א) אומר, שר' שמעון מודה שבחטאות הפנימיות, שבהן ההליכה הכרחית, יש דין מחשבה שלא לשמה. רבא (שם) אומר, שאם ר' שמעון סובר כר' יהודה שרצפת העזרה אשר לפני בית ה' מקודשת, אזי הכוהן יכול להקטיר את בזיכי הלבונה שבידו גם על הרצפה, ואם כן הילוכו אינו הכרחי, וגם בזה אין דין של מחשבה שלא לשמה.

ברור לחלוטין, שרבא רואה את קידוש רצפת העזרה של שלמה כמעשה לדורות, ומכאן היכולת לפטור את הכוהן המהלך ובזיכי לבונה בידו מהשלכותיה של מחשבה שלא לשמה בשעת הילוכו.

באשר לראייתו של הרב קוק מבוני הבית השני, שחיפשו את מקומו המדויק של המזבח, אין בדברי הגמרא ולו רמז קל לכך שמה שעשו היה הכרחי, ושבלעדיו לא היו יכולים לבנות את המזבח. הגמרא כאמור, שואלת: "ומזבח מנא ידעי", כלומר, הגמרא רוצה לברר מה עשו כדי לדעת את מקום המזבח. אך האם הגמרא אומרת שפעולות אלו מעכבות? האם מוכח מדברי הגמרא שלולא ידעו את מקומו המדויק של המזבח, לא היו יכולים לבנותו?

ר' עקיבא יוסף שלינגר¹⁷ סובר שבוני בית שני עשו לכתחילה, אך גם לולא מצאו את מקומו המדוייק של המזבח, הם היו יכולים לבנותו ברצפת העזרה שקידש שלמה.

נמצא אפוא, שמדברי הגמרא, כאמור לעיל, ברור שר' יהודה סובר ששלמה קידש את רצפת העזרה לדורות, ואילו מהסוגיה בזבחים סב ע"א אין ראיה שמקום המזבח מעכב.

ואכן, כך משתמע מדברי הרמב"ם, שכתב: "ובמה נתקדשה (=העזרה)? בקדושה ראשונה שקידשה שלמה, שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתה, וקידש אותן לעתיד לבוא".¹⁸ והנה, הרמב"ם מדבר על כלל העזרה - המקום בעזרה שהתקדש בקדושת עזרה בלבד, ומקום המזבח שהתקדש בקדושת מזבח, והוא לא מצמצם את דבריו לחלק העזרה שהתקדש בקדושת עזרה בלבד. ומכאן, ששתי הקדושות הקיימות בעזרה - הן קדושת העזרה והן קדושת מקום המזבח - קודשו לדורות.

ז. הלכה כר' יהודה - רצפת העזרה שלפני בית ה' קדושה בקדושת מזבח

במסכת עירובין (מו ע"ב) מובא, שבמחלוקות בין ר' יהודה לר' יוסי - הלכה כר' יוסי, אלא אם כן אמוראים פוסקים אחרת. לאור כל האמור לעיל מתברר, שהגמרא הכריעה במחלוקת בין ר' יהודה לר' יוסי כדעת ר' יהודה, וכדלהלן:

א. ראינו לעיל, שהגמרא (זבחים נט ע"א) מתרצת את הסתירה כביכול בין דברי רב בהסבירה, שהוא מחלק בין הקטרה היכולה להיעשות בהעדר מזבח, לבין דמים הצריכים להיזרק דווקא על גבי מזבח. תירוץ זה מעורר תמיהה, שכן, הגמרא אומרת שדברי רב "מזבח שנפגם - כל הקדשים שנשחטו שם פסולין" נלמדים מהפסוק (שמות כ', כב): "וזבחת עליו את עלתֶיך ואת שלמיך". המילה 'וזבחת' מתפרשת לפי פשט הפסוק (כאן) כפעולה כללית של הקטרת קרבנות, אך ר' ישמעאל בר' יוסי מפרש זאת כפעולת שחיטה, וכיוון שזו אינה נעשית על המזבח, ובלשונו: "וכי עליו אתה זובח?" הוא דורש: "אלא (=הקודשים שנשחטו כשרים) כשהוא (=המזבח) שלם ולא כשהוא חסר".

נמצא אפוא שהפסוק "וזבחת עליו" מלמד שלעבודות הדמים, שחיטה וזריקת הדם, יש צורך במזבח.

---

17 משנתו של ר' עקיבא סימן יח.

18 הלכות בית הבחירה פ"ו ה"ד.

השיטה מקובצת¹⁹ סובר, שהפסוק "וזבחת עליו" מצמצם את הצורך במזבח רק לזביחה – שחיטה וזריקת דמים, אך להקטרה אין צורך במזבח.

לאור דברים אלו מתעוררת שאלה בפשט הסוגיה: מדוע הגמרא מתרצת את הסתירה, שיש כביכול בדברי רב, באמרה שהוא סובר כרבא המחלק בין הקטרה לדמים, ולא מביאה פסוק זה שמחלק לכאורה בצורה מפורשת בין הקטרה לדמים?

אלא, מסתבר, שלא פשוט כל כך ללמוד מפסוק זה, שרק לשחיטה וזריקת דמים יש צורך במזבח אך הקטרה יכולה להיעשות גם בהעדר מזבח, וזאת משני טעמים:

א. אף על פי שאנו למדים מפסוק זה שלדמים יש צורך במזבח, ומשתמע, כביכול, שלהקטרה אין צורך במזבח, ייתכן שישנו פסוק אחר המלמד שגם להקטרה יש צורך במזבח.

ב. פשט המילה 'וזבחת' בפסוק כוונתו לכלל הפעולות שנעשות בעת הקרבת הקרבן, ואם כן דווקא מפשט הפסוק עולה, שיש צורך במזבח גם להקטרה, ומדרשו של ר' ישמעאל בר' יוסי אינו לפי פשט הפסוק.

לאור האמור, מובן מדוע הייתה צריכה הגמרא להביא מקור אחר כדי ללמדנו שיש חילוק בין הקטרה לדמים. הגמרא מביאה את דברי רבא, ואומרת שרב סובר כרבא כדי ללמדנו, שפירושו של ר' יהודה למעשי שלמה ביום חנוכת המקדש הוא המקור לחלוקה בין הקטרה (שדורשת רק מקום הקדוש בקדושת מזבח) לדמים (שדרוש עבורם מזבח הבנוי בפועל), וממנו נלמד דבר זה (ולא מהפסוק "וזבחת עליו").

נמצא אפוא, ששתי ההלכות שנאמרו על ידי רב, כאמור לעיל, **ושנפסקו להלכה** - מתבססות על דברי ר' יהודה באשר למעשיו של שלמה המלך ביום חנוכת המקדש. וכיוון שאלו נפסקו להלכה ללא עוררין, פשוט הוא שהלכה כר' יהודה ולא כר' יוסי.

טענה אחרת, מדוע הלכה כר' יהודה מובאת על ידי ר' **עקיבא יוסף שלזינגר** (שם): הגמרא ורבא עסקו, דנו וביררו את דעת ר' יהודה - דבר המוכיח שהלכה כמותו.²⁰

כאמור לעיל, הרב קוק כתב שהלכה כר' יהודה כדבר פשוט, ללא שנימק מדוע.

---

19 מנחות ה ע"ב אות ח.

20 גישה כזו מצאנו אצל רבים מהראשונים, שפסקו להלכה כתנא שאמורא או אמוראים דנו בדבריו, לעיתים אף שתנא זה הוא דעת יחיד.

ה. דעת הרמב"ם

הרמב"ם לא כתב בצורה מפורשת שמותר להקטיר קרבנות על רצפת העזרה אשר לפני בית ה', ושזו התקדשה בקדושת מזבח. מאידך כתב בהלכות בית הבחירה:

המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר: 'זה מזבח לעולה לישראל'. ובמקדש נעקד יצחק אבינו, שנאמר: 'ולך לך אל ארץ המוריה', ונאמר בדברי הימים: 'ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוס' (הלכות בית הבחירה פ"ב ה"א).

דבריו אלו, הביאו רבים מהאחרונים להבין, שלדעת הרמב"ם יש למזבח מקום מסויים ומוגדר, כגודלו של המזבח, שאותו יש למצוא.²¹ לעניות דעתנו, מקורות אחרים ברמב"ם מלמדים שלא לכך הייתה כוונתו, וכדלהלן.

בתחילת הלכות בית הבחירה כותב הרמב"ם:

כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן. ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריה שבה, שנאמר: "ויאמר דויד זה הוא בית ה' הא-להים וזה מזבח לעולה לישראל", ואומר 'זאת מנוחתי עדי עד' (פ"א ה"ג).

נמצא, לפי דבריו, שדוד המלך הוא שקבע את מקום המקדש לדורות, כאשר בנה את מזבח העולה ואמר: "זה הוא בית ה' הא-להים, וזה מזבח לישראל". פסוק זה הוא גם הפסוק שעל פיו מנמק הרמב"ם בפ"ב ה"א, כמובא לעיל, מדוע אין לשנות את מקומו של המזבח. מכאן יש ללמוד, שאף שהרמב"ם כותב, שמקומו של המזבח מכוון ביותר, כוונתו למקום המקדש ככלל, להוציא ממקומות אחרים, ולא למקום מסויים בשטח העזרה, כגודלו של המזבח דווקא.

ראיה לכך אלו המשך דבריו: "ובמקדש נעקד יצחק אבינו" - הוא מדבר על מקום המקדש בכלל, ולא על מקום מסוים, כגודלו של המזבח בעזרה.

בהלכה הבאה (פ"ב ה"ב) כותב הרמב"ם:

ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן

---

21 כגון הרא"ה קוק בתשובותיו שנדונו לעיל.

התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא.

וברור, שמזבחות אלו היו בגדלים שונים, ולא מדובר על מזבח בגודל מסוים, הנמצא בדיוק במקום מסוים, ואין להזיזו משם אף לא סנטימטר אחד.

בהמשך הפרק כותב הרמב"ם (פ"ב הי"ז): "אבל מדת ארכו ומדת רחבו ומדת קומתו אינן מעכבין, והוא שלא יפחות מאמה על אמה ברום שלש אמות". זאת אומרת, שאם בנו מזבח ענק, כגון מזבח בגודל שמונים אמה, אין זה מעכב והמזבח כשר. וכיצד יעשו זאת אם למזבח יש מקום מסוים, בגודל מסוים, ואין המזבח יכול שלא להיות שם?

נמצא אפוא, שדברי הרמב"ם: "המזבח מקומו מכוון ביותר" מתייחסים למקום המקודש בקדושת מזבח, ולא למקום בגודל שלושים ושתים אמה בעזרה, וכן פירש את הרמב"ם הרב **יחיאל מיכל טוקצינסקי**.²²

כאמור לעיל, הרמב"ם פוסק כרב ש"מזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו" (תמידין ומוספין פ"ג ה"ב), וכן ש"מזבח שנפגם - נפסלו כל הקדשים שהיו שם" (פסולי המוקדשין פ"ג ה"ב). לעניות דעתנו, פסקים אלו מבוססים על דברי ר' יהודה הסובר ששלמה קידש את רצפת העזרה בקדושת מזבח, כאמור לעיל, ולכן, אף על פי שהרמב"ם לא כתב במפורש שרצפת העזרה שלפני בית ה' מקודשת בקדושה זו, ושמותר להקטיר עליה קרבנות, אין בכך כדי לומר, שאין הוא מסכים עם זאת. הבנה זו היא המאפשרת לדעתו לבנות בדיעבד גם מזבח גדול מאוד, כאמור לעיל.

ראוי לציין, שגם ר' עקיבא יוסף שלזינגר והרא"ה קוק, שכתבו בפשטות כר' יהודה, לא ראו מניעה לפסוק כמותו בהעדר פסק מפורש שכזה ברמב"ם.

ט. מקום מזבח העולה בעזרה

כאמור לעיל, קידוש רצפת העזרה בקדושת מזבח אפשר לשלמה להקטיר על הרצפה קרבנות. דמם של קרבנות אלו נזרק על המזבח, לא בגלל חיסרון בקדושת הרצפה, אלא מפני שדם צריך להיזרק דווקא על מזבח, ורצפה קדושה לא מספיקה לשם זריקתו.

---

22 בספרו **עיר הקודש והמקדש**, ח"ה פ"ו בסופו, אלא, שלדעתו כוונת הרמב"ם היא לשטח שקידש דוד המלך - שישים אמה בלבד.

השלכה נוספת לקידושה של הרצפה בקדושת מזבח, היא היכולת לבנות מזבח בכל המקום שהתקדש לכך. מקום זה הוא מקום גדול בהרבה מגודלו של המזבח, כך שגם אם לא יודעים בדיוק היכן היה המזבח בעבר, אין מניעה מעשית לכוון ולבנות את המזבח במקום המקודש והמיועד לו. דבר זה מבטל את הצורך לזהות את מקומו של המזבח בעבר, וממילא 'בעיית זיהוי מקום המזבח' כלל אינה מתחילה.

כך אכן כתב ר' עקיבא יוסף שלזינגר (שם), בהשיבו למי ששאלו כיצד ניתן לבנות את המזבח במקומו, כשהוא כותב שמקום המזבח גדול בהרבה מגודלו של המזבח, שכן, כל רצפת העזרה אשר לפני בית ה' מקודשת לו. ר' עקיבא יוסף שלזינגר מוסיף ואומר, שכיוון שהלכה כר' יהודה, אפילו דמים ניתן יהיה לזרוק על הרצפה אם יבנה עליה יסוד.

גם הרא"ה קוק עסק בנושא זיהוי מקום המזבח,²³ אלא שהבין שלמקום המזבח יש מקום מסוים ומוגדר בגודלו של המזבח, ואילו רצפת העזרה שהתקדשה על ידי שלמה בקדושת מזבח - התקדשה רק לשעתו ולא לדורות.

הרא"ה מתייחס בדבריו להצעה לפיה יבנו מזבח קטן (כגון חמש על חמש אמה)²⁴ בתוך המקום המשוער כמקום המזבח (שגודלו לדעתו כגודל המזבח - שלושים ושתיים אמה), כך שלמעשה המזבח יהיה באופן ודאי במקום המקודש לו. הוא שולל דרך זו, בדמותו זאת לדין 'כל שאינו ראוי לבילה - בילה מעכבת בו',²⁵ וכדלהלן:

התורה מצווה לבלול מנחות, וכן שהכמות המרבית של מנחה בכלי תהיה שישים עשרונים. אם כהן שכח לבלול מנחה, וזו הייתה לא יותר משישים עשרונים - המנחה כשרה, שכן, "כל הראוי לבילה - אין בילה מעכבת בו", כלומר, כיוון שניתן היה באופן עקרוני לבלול מנחה זו, כי שיעורה פחות משישים עשרונים, גם אם זו לא נבללה לבסוף - היא כשרה. מה שאין כן אם היו בכלי יותר משישים עשרונים. במקרה כזה הבליה מעכבת, שכן, מלכתחילה מנחה שכזו אינה ראויה לבילה, ו"כל שאינו ראוי לבילה - בילה מעכבת בו".

---

23 משפט כהן סימנים צא, צב.

24 זהו גודלו המינימלי של המזבח, ומזבח שכזה כשר (רמב"ם, הלכות בית הבחירה פ"ב ה"ז).

25 בבא בתרא פא ע"א, ועוד.

לדעת הרב קוק, דין זה נוהג גם בעניין המזבח, ומכיוון שלכתחילה אי אפשר לזהות בדרכים טבעיות את מקום המזבח באופן מדויק, אף שניתן לבנות מזבח קטן ולמקמו בוודאות במקום הקדוש למזבח - דבר זה פסול לדעתו.

לבסוף הרב קוק כותב²⁶ שכיוון שניתן לזהות את מקום המזבח באמצעות רוח הקודש שקיימת בכל דור ודור, לא שייך לומר על נושא זה "כל שאינו ראוי לבילה - בילה מעכבת בו", ומותר לבנות מזבח קטן בתוך המקום המשוער כמקום המזבח. אך זאת, כאמור לעיל, רק אחר זיהוי מקום המזבח באמצעות רוח הקודש.

ברם, ההשוואה בין דיני בלילת מנחה לזיהוי מקום המזבח מעוררים קושי בסיסי: אכן, יש מצווה מהתורה לבלול מנחה, ואם מכין מנחה משישים ואחד עשרונים סולת, כך שלא ניתן מתחילה לבלול אותה - הדבר מעכב. אך היכן שמענו שיש מצווה מן התורה לזהות את מקומו המקודש של המזבח באופן מדויק?

התורה מצווה אותנו לבנות מזבח במקום שהתקדש בקדושת מזבח (להוציא מקום שקדוש בקדושת עזרה בלבד), אך אין בתורה מצווה לזהות במדויק היכן הוא המקום המקודש בקדושת מזבח והיכן לא. וכשאינן יודעים זאת במדויק, אך עדיין המזבח נבנה במקום המקודש לו (כפי שכותב הרב קוק עצמו שניתן לעשות זאת אם בונים מזבח קטן, כך שגם אם איננו יודעים במדויק היכן המקום המקודש למזבח, עדיין המזבח הקטן נמצא במקום המקודש לו) - בזה יצאנו ידי חובתנו מדין התורה, ואין עיכוב בדבר.

ראיה לדבר היא העובדה, שבוני הבית השני לא ידעו אם הכותל המבדיל בין קודש הקודשים לקודש - האמה טרקסין - שייך לארבעים אמה של הקודש או לעשרים אמה של קודש הקודשים.²⁷ ובכל זאת, חסרון ידיעת גבולותיהם המדויקים של הקודש וקודש הקודשים לא מנעו בעדם לבנות היכל, וכל מה שעשו היה סימון אותה אמה מסופקת בשתי פרוכות, מתוך כוונה שידעו להיזהר לא לעשות באותה אמה דברים העלולים להיות אסורים, כגון, הקטרת קטורת ביום הכיפורים באותה אמה, כשייתכן שאמה זו שייכת לקודש ולא לקודש הקודשים וכו'.

---

26 משפט כהן סימן צב.

27 יומא נא ע"ב.

נמצא אם כן, שידיעה מדויקת של המקום המקודש למזבח אינה תנאי הכרחי לבניינו, ודי בכך שהמזבח נבנה במקום המקודש לו.

לאור דברים אלו, נדמה שמציאת מקום המזבח כפי שהיה בעבר אינה מעכבת, ומותר לבנותו בכל המקום המקודש לו, הגדול בהרבה מגודלו של המזבח. את המקום המקודש למזבח יודעים אנו לזהות באופן כללי,²⁸ כך שבניית המזבח במקום המותר בעזרה הינה ודאית.

י. סיכום

ביום חנוכת המקדש, קידש שלמה המלך את 'תוך החצר' אשר לפני בית ה'. לדעת ר' יהודה שלמה קידש את רצפת העזרה שמזרחית להיכל, והקטיר עליה קרבנות. זאת מאחר שמזבח האבנים ששלמה בנה בעזרה לא הספיק להכיל את מספר הקרבנות שהובאו באותו היום למקדש. לעומתו סובר ר' יוסי, ששלמה קידש את מקום המזבח, והקטיר עליו את כל הקרבנות שהובאו באותו היום למקדש, באשר מזבח זה הספיק להכילם.

רבא (זבחים ס ע"א) הבין בתחילה, שר' יהודה סובר ששלמה קידש את הרצפה רק להקטרה ולא לדמים, אשר נזרקו על המזבח. לבסוף, לאחר שהגמרא דוחה דבריו, הוא סובר שזריקת דם הקרבנות על המזבח איננה נדרשת מפני שהרצפה אינה מקודשת לדמים. הרצפה מקודשת גם לדמים, אך אין בכך כדי להתיר את זריקת הדם על הרצפה, שכן, לעבודה זו יש צורך במזבח.

כך מוכח מדברי הגמרא בזבחים נט ע"א, אשר מביאה את דבריו "מודה ר' יהודה בדמים", הרואה בהם חלוקה בין פעולת הקטרה לזריקת דמים, ולא חלוקה בין הרצפה שמקודשת להקטרה ולא למזבח המקודש לדמים.

ואכן, ר' עקיבא יוסף שלזינגר והרא"ה קוק סוברים ששלמה קידש את רצפת העזרה אשר לפני בית ה' בקדושת מזבח, אלא שהרב קוק סובר שקידוש זה היה לשעה ולא לדורות. ברם, מדברי רבא בכמה מקומות משתמע במפורש שהרצפה קודשה לדורות, כאמור לעיל.

---

²⁸ ישנה מסורת ברורה שהאבן שמתחת לכיפת הסלע היא אבן השתייה. לפי זה יודעים אנו באופן כללי (ויש הטוענים שאף באופן מדויק) היכן עמד ההיכל, וממילא היכן מקום העזרה אשר לפני בית ה'.

במחלוקת תנאים זו הגמרא הכריעה כר' יהודה, דבר המתבטא בדינים שאמר רב ושנפסקו להלכה, המבוססים על יסוד דברי ר' יהודה, ואף בדברי הרמב"ם עצמו יש יותר מרמז שפסק כך.

אחת ההשלכות החשובות הנובעות מקדושתה של רצפת העזרה היא היכולת לבנות את מזבח העולה בכל מקום בעזרה שהתקדש בקדושת מזבח, ללא הגבלה למקום שבו עמד המזבח בעבר. לאור זאת, נושא 'זיהוי מקומו של מזבח העולה' אינו מהווה בעיה המונעת את בניית המזבח וחידוש העבודה בימינו.

הערת המערכת

המעיינים במאמרו של הרב יהושע פרידמן שליט"א לומדים, כי לדעתו מותר לבנות מזבח בכל שטח העזרה שממזרח להיכל. מסקנה זו מבוססת על שתי הנחות עיקריות:

1. הלכה כדעת רבי יהודה במחלוקת אם שלמה קידש את רצפת העזרה שממזרח להיכל.

2. אין חובה לבנות את המזבח דווקא במקום שבו עמד בימי בית שני.

לדעתנו, הראיות שהביא להוכחת שתי ההנחות אינן חד משמעיות מספיק, כדי לדחות מפניהן את דעות האחרונים הרבים שסברו שיש לזהות את מקומו המדויק של המזבח.

א. ההכרעה כדעת רבי יהודה

המחבר מנסה להוכיח שהלכה כרבי יהודה, מפני שהגמרא בדף נט ע"א מתרצת את דברי רב (שפסק בעניין מזבח העולה, שאם נפגם כל הקרבנות שנשחטו עליו פסולים) על פי דברי רבא בדף ס ע"א ("מודה רבי יהודה בדמים").

המחבר מניח את ההנחות הבאות:

1. דברי רב על פסול הקרבנות כשהמזבח נפגם מתייחסים גם לפעולת השחיטה וגם לפעולת הזריקה, שהן עבודות הדמים, וכך סובר הרמב"ם.

2. אפשר היה לתרץ את דברי רב על פי מדרש ההלכה של רבי ישמעאל ברבי יוסי בדף נט ע"א. הגמרא לא תירצה כך מפני שמדרש זה אינו מבוסס מספיק.

3. הגמרא בדף נט ע"א מתרצת את דברי רב על פי מסקנת הסוגיה בדף ס ע"א, שלפיה מודה רבי יהודה שזריקת הדם צריכה להיעשות על מזבח הבנוי בפועל. לפי מסקנה זו, מתבררת החלוקה בין עבודות הדם הדורשות מזבח הבנוי בפועל ובין שאר העבודות הדורשות רק מקום המקודש בקדושת מזבח.

4. לדעת המחבר, ההלכה שזריקת הדם צריכה להיעשות על גבי מזבח בנוי - שיש לו קרן, יסוד, כבש וריבוע - ולא רק על גבי מקום המקודש בקדושת מזבח, נלמדה ממעשיו של שלמה המלך, שזרק את דם הקרבנות שהקטיר על רצפת העזרה על המזבח.

לדעתנו, הנחות אלו אינן הכרחיות. נדגים זאת ביחס להנחה הרביעית. בניגוד למה שמניח המחבר, ההלכה המחייבת לזרוק את הדם על מזבח הבנוי בפועל, שיש לו יסוד, אינה נלמדת ממעשיו שלמה המלך אלא ממקורות אחרים. עיין בפסחים סד ע"ב - סה ע"א (על פי הכתוב בויקרא א', יא לגבי עולה, ומשם לומדים גזרה שווה לקודשים קלים) ובזבחים סב ע"א ("קרן וכבש ויסוד וריבוע מעכבין", מפני שבכולם נאמר "המזבח" לעכב). ואכן כבר כתבו **התוספות** (זבחים ס ע"א ד"ה מודה רבי יהודה) שאין כל חידוש בכך שרבי יהודה מודה בדמים. מכאן שהשוואה בין שיטת רב לדברי רבא באה רק לשם דוגמה ואסמכתא, ולא נועדה להוות מקור הלכתי לדברי רב.²⁹

מסתבר, שזאת הסיבה שהרמב"ם לא מזכיר את דעת רבי יהודה בעניין קידוש העזרה שממזרח להיכל. הרמב"ם לא הזכיר את דעת רבי יהודה מפני שלדעתו אינה להלכה. נראה שגם החפץ חיים לא סבר שהלכה כרבי יהודה, שהרי אף הוא לא הזכיר את דעתו בליקוטי הלכות שלו.

ב. מקומו המכוון של המזבח

לדעת המחבר, קידושה של רצפת העזרה אשר לפני ה' בקדושת מזבח מבטל את הצורך לזהות את מקומו של המזבח בעבר, "וממילא 'בעיית זיהוי מקום המזבח' כלל אינה מתחילה".

לדעת המחבר, דברי הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ב הלכות א-ג) שמקומו של המזבח מכוון ביותר ואין משנים אותו ממקומו לעולם, מתייחסות לכל המקום המקודש בקדושת מזבח.³⁰ את דבריו "ומזבח שבנו בני הגולה כעין מזבח שעתיד להבנות עשוהו, ואין להוסיף על מדתו ולא לגרוע ממנה" לא ביאר, ולא פירש אם הוא חולק עליהם.

---

29 דוק: מחבר המאמר נזקק לדברי רבא כדי לבסס את ההיתר להקטיר ללא מזבח. אך הגמרא מתייחסת להיתר להקטיר ללא מזבח כדבר המובן מאליו (בגלל השוואה למזבח הקטורת שנעקר), ונזקקת לדברי רבא רק כדי לבסס את החובה לזרוק את הדם על מזבח הבנוי בפועל.

30 הראיה שמביא המחבר, שכל שטח העזרה שלפני ה' הוא המקום המכוון היא מדברי הרמב"ם: "ובמקדש נעקד יצחק אבינו". לדעתו, הרמב"ם כתב שיצחק נעקד במקדש ולא כתב שנעקד במקום המזבח, כי המקום המדויק של המזבח שעליו נעקד הוא חסר חשיבות. אך נראה פשוט, שהרמב"ם סובר שעיקרו של המקדש הוא מזבח העולה (כמבואר בראש הלכות בית הבחירה), ולכן כינה את מקום המזבח בשם מקדש.

אך ראה מה שכתב הבית יוסף (יורה דעה רעו אות יא, ד"ה יש בו): "ולכא למימר דכל מחיקה שהיא לתיקון שריא, דהנותץ אבן מהמזבח לא מיחייב אלא בעושה דרך השחתה אבל אם נפגמה שצריך לתקן אחרת במקומה שרי, שכן מצינו בני חשמונאי שנתצו מזבח שבנה עזרא מפני שטימאוהו יונים כדאיתא ביומא. דהתם שאני דא"א לנו בלא מזבח וגם א"א לנו לבנות מזבח במקום אחר במקדש שמקום המזבח מכוון ביותר כדאיתא ביומא". הרי שסבר שאין לבנות את המזבח בכל מקום בעזרה, גם אם כדי לבנותו במקומו ייאלצו לעבור על מצוות לא תעשה.

ג. יחידאיותה של דעת הרב עקיבא יוסף שלזינגר

עוד חשוב להדגיש, כי פרט לרב עקיבא יוסף שלזינגר לא מצאנו חבר לכותב המאמר. כל האחרונים שדנו בעניין בניית המזבח סברו שיש לזהות את מקומו המדויק (חלקם סברו שזו משימה אפשרית, וחלקם חשבו שחובת הזיהוי המדויק מונעת מאיתנו לבנות את המזבח). אפילו הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי, שהעלה על דעתו לומר את האפשרות של בניית המזבח בכל שישים האמות שקידש דוד,³¹ אינו סובר שמותר לבנות את המזבח בכל שטח העזרה אשר לפני ה', כפי שמציע המחבר. מסקנתו של המחבר חולקת, אם כן, על דעת כל האחרונים (פרט לרב עקיבא יוסף שלזינגר).

ראה למשל את מכתבו של ר' עקיבא איגר, בתוך ספר דרישת ציון לרצ"ה קלישר, מאמר שלישי ח"ב, מהדורת עציון, ירושלים תשס"ב עמ' 99. גם הרב קלישר עצמו, שסבר שעלינו לבנות את המזבח, סבר כן מפני שלדעתו ניתן לזהות במדויק את מקום המזבח (שם עמ' 91). וראה את דבריהם של האחרונים שהתנגדו לבניית המזבח בגלל בעיה זו: הרב חיים נתנזון,³² הרב דוד פרידמן מקרלין³³ והרב צבי פסח פרנק.³⁴

חנן אריאל

---

31 **עיר הקדש והמקדש**, חלק ה', ירושלים תש"ל, עמ' ע.

32 בשער ב' בספרו **עבודה תמה**, אלטונה תרל"ב, דף טו ע"ב - כב ע"ב.

33 קונטרס **דרישת ציון וירושלים**, בתוך: שו"ת **שאלת דוד** ח"א, פיעטרקוב תרע"ג, עמ' 28 - 29.

34 בפרק י' בספרו **מקדש מלך**, ירושלים תשנ"ז, עמ' קטז-קכט, וראה גם את דברי האחרונים הרבים המובאים שם, שכולם סוברים שיש צורך בידיעה מכוונת של מקום המזבח כדי לבנותו.

תגובת המחבר

א. בניגוד לכתוב בהערה, שאני סובר שדין זריקת דם הקרבנות על המזבח נלמד משלמה המלך - לא כך כתוב במאמר, וודאי שאיני סובר כך - ולא ההלכה שזריקת דם הקרבנות צריכה להיעשות על המזבח נלמדה משלמה המלך, אלא **ההלכה שניתן להקטיר קרבנות על רצפת העזרה, וממילא שזו התקדשה לשם מזבח.**

כאמור במאמר, ניתן היה להבין ששלמה קידש את הרצפה רק לשם הקטרה ולא לשם דמים, וכפי שהבין החזון אי"ש. אך רש"י ותוספות לא הבינו כך, וכן נראה ממהלך הסוגיה שהרצפה התקדשה לשם מזבח - כלומר להקטרה ולדמים כאחד (ראה שוב במאמר בפנים).

כמו כן, העובדה שהרמב"ם לא כתב שניתן להקטיר איברים על רצפת העזרה אינה מלמדת בהכרח ששולל זאת. לא כל דבר הרמב"ם כתב במפורש, ואדרבה, המעיין במאמר יראה שיש מקום לומר שפסק כר' יהודה וכו'.

כנ"ל לגבי הליקוטי הלכות - העובדה שלא כתב דין מסוים אינה מספקת בכדי לבוא ולומר שפסק כר' יוסי ולא כר' יהודה. וגם אם כן, האם דברי שאר האחרונים נדחים עקב כך?

ב. באשר לדברי הרמב"ם על גודלו של המזבח: "ומזבח שבנו בני הגולה כעין מזבח שעתיד להבנות עשוהו ואין להוסיף על מדתו ולא לגרוע ממנה" - כאמור הרמב"ם עוסק בגודלו של המזבח ולא במקומו, והיכן כתוב בהלכה זו שמזבח זה צריך להיבנות דווקא היכן שהיה? נושא ההלכה הוא גודל המזבח ולא מקומו, ולכן לא הזכרתי הלכה זו במאמרי.

אמנם הבית יוסף הבין שלמזבח יש מקום מסוים שממנו אי אפשר להזיזו. אך דבריו אינם מוכרחים, שכן ההיתר לנתוץ את המזבח כיוון שאי אפשר לבנות מזבח נוסף בעזרה ייתכן שנובע מכך שאין מספיק מקום בעזרה לשני מזבחות שכל אחד מהם בגודל שלושים ושתיים אמה, ולכל אחד כבש התופש עוד שלושים אמה משטח העזרה, ולא בגלל שאין עוד מקום מקודש למזבח. חשב ומצא שכך הוא!

כמו כן, הוא הבין שלמזבח מקום מוגדר עקב הסוגיה ביומא, שם נחלקו תנאים היכן היה המזבח - בצפון, במרכז או בדרום העזרה, וכן הוא בזבחים נח ע"ב. ברם מחלוקת זו היא על הדין לכתחילה, אך בדיעבד ניתן לבנות המזבח בכל המקום המקודש לו. וכן מחלוקת זו מבררת את יחס ההיכל למזבח, אך זה לאחר שמיקמת את המזבח, ולא לפני כן.

ג. בגמרא (חגיגה ג ע"א) מובא הסיפור הבא: "תנו רבנן: מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין, אמר להם: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו: תלמידך אנו, ומימיך אנו שותין. אמר להם: אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש", ועיין עוד בחולין ז ע"א.

לימוד תורה, כשנעשה בעיון והעמקה, מביא לגילויים של הבנות חדשות, חידושים וכו'. כך הוא דרכה של תורה, תפארתה, והגדלתה. ממילא, ייתכן שלומד כזה או אחר יגיע למסקנות שונות מהגדולים שקדמו לו. במקרה כזה, ראוי לעניות דעתי לבחון את הדברים לא בצורה מתמטית - כל גדולי ישראל פרט לר' עקיבא יוסף שלזינגר ומחבר המאמר חושבים אחרת - אלא לגופם של דברים: האם הבנת הסוגיה והראשונים, הטענות וכו' נכונות או לא, ולפי זה לדון.

כמו כן, מתגובת המערכת משתמע, כאילו הרוב המוחלט של האחרונים סובר שיש לכוון בדיוק את מקום המזבח בעזרה, ושזו בעיה בלתי פתירה. אך לא כן הוא, ורוב האחרונים (כל אחד מסיבותיו הוא) לא ראו בזיהוי מקום המזבח בעיה בלתי פתירה. ראה בספר **דרישת ציון** שגדולי ישראל שהתכתבו עם **הרב צבי הירש קלישר** בנושא זה, וכגון **הרב אליהו גוטמכר** - הודו לדבריו. כמו כן, באשר לדעתו של ר' עקיבא איגר יש לציין, שהוא שאל את הרב קלישר בנידון, אך נפטר לפני שדן אתו בכך, כך שאין לקבוע שראה חובה לזהות מקום מדויק למזבח, ושזו בעיה בלתי פתירה. יתירה מזאת! ר' עקיבא איגר ביקש מחותנו החת"ם סופר לבדוק אם יש אפשרות שהשלטון התורכי ייתן רשות להקרבת קרבנות במקום המקדש. השלטון התורכי לא אישר זאת, ראה על כך בשו"ת **חת"ם סופר** יורה דעה סי' רלו. גם ר' **צדוק הכהן מלובלין** העיד על ר' עקיבא איגר שניסה להשיג אישור מעשי להקריב קרבנות במקום המקדש, ראה על כך בספר **קרנות המזבח**.